

Kati Naumann
HEIMWEE
LAND

Vertaling Jasper Mutsaers

HarperCollins

Voor dit boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® ten behoeve van verantwoord bosbeheer.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam

Copyright © 2019 Kati Naumann
Oorspronkelijke titel: *Was uns erinnern lässt*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2019 HarperCollins Holland
Vertaling: Jasper Mutsaers
Omslagontwerp: bij Barbara
Omslagbeeld: © Luisa Ricciarini/Leemage/Bridgeman Images
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Soest
Druk: Tesinska Tiskarna

ISBN 978 94 027 0336 8
ISBN 978 94 027 5830 6 (e-book)
NUR 302
Eerste druk juli 2019

Originele uitgave verschenen bij HarperCollinsPublishers.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises Limited
® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Alle in dit verhaal voorkomende personen zijn ontleend aan de fantasie van de schrijver. Elke gelijkenis met bestaande personen berust op toeval.

In een diep, donker bos

Milla was van de weg geraakt. Het bos slokte de rest van de wereld van het ene op het andere moment op. Daarnet hoorde ze nog flarden van een gesprek en gelach, nu hoorde ze alleen nog het ritselen van haar eigen voetstappen. Ver boven haar glinsterde het licht door de twijgen. Het schemerde, en het was stil en koel. Ze bevond zich ten zuidoosten van de Rennsteig, op het hoogste punt van het Thüringer Woud.

Milla's vrije dag was niet zo verlopen als gepland. Neo had haar laten staan, voor het eerst. Was haar zoon eindelijk zo oud dat je iets met hem kon, trok hij opeens zijn eigen plan. Om hem te bewijzen dat ze het niet alleen met hem maar ook met anderen naar haar zin kon hebben, had ze zich aangesloten bij een wandelclub. Nog geen tien minuten later, toen een van de leden een wandellied had ingezet en Milla wilde dwingen om mee te zingen, had ze spijt van haar beslissing. Het tempo dat ze met het oog op de dame met de kunstheup had moeten aanhouden, was haar al net zo weinig bevallen als de gespreksonderwerpen. Om aan het gezwets over bezemrijsvarices en artritis te ontkomen was ze een beetje achtergebleven en korte tijd later gewoon verdwenen. Sindsdien liep ze steeds dieper het bos in, zonder echt te weten waarheen.

Ergens kraakte het kreupelhout. Milla bleef met gesloten ogen staan om beter te kunnen luisteren. De wind ruiste door de takken. Het rook naar sparren en vermolmd hout. Er zoemden insecten, ze hoorde een Vlaamse gaai. Achter haar ritselde het.

Ze deed haar rugzak af en doorzocht hem. Ze was graag overal op voorbereid. Niet alleen in het bos, maar altijd. Ze werkte als secretaresse en manusje-van-alles op een advocatenkantoor. Bijna dagelijks moest ze verslagen maken van echtscheidingszaken, en ze was er elke keer opnieuw verrast over hoe goedgelovig mensen zijn.

Ze voelde het koude metaal van de alarmtoeter, haalde hem tevoorschijn en stak hem voor het grijpen in haar jaszak.

Er kwamen weer wolven voor in het Thüringer Woud, had ze gelezen, en die gedroegen zich niet volgens het boekje. Ze waren niet bepaald schuw, eerder nieuwsgierig, en vaak zelfs vrijpostig, alsof ze wisten dat de wet ze de hand boven het hoofd hield. Maar in dit bos was iets wat nog veel gevaarlijker was dan wolven.

Milla was geen amateur. Ze droeg een regenjas die de warmte vasthield en goede wandelschoenen met profielzolen. Bij elke stap voelde haar rugzak zwaarder aan. Ze zeulde altijd een grote fles water en een paar energierepen mee, plus een kompas, een zakmes waar ook verschillende schroevendraaiers in zaten, werkhandschoenen, een nijptang, een hangslot, een statief, een zaklamp, een dunne, warme deken en een powerbank. Ze vertrouwde nooit op de batterij en al helemaal niet op het bereik van haar telefoon. Die ontving al enige tijd geen signaal meer. Maar dat was normaal op de plekken waar Milla graag kwam.

Het voelde bevrijdend om niet langer bereikbaar te zijn. En ook de druk om constant foto's te uploaden voor haar internetgroepje was verdwenen. Het bos had Milla onzichtbaar gemaakt. Maar in geval van nood kon ze dus ook niet meer bellen.

Milla liep verder. Plotseling doken er tussen de oude bomen treinrails op. Ze haalde het dopje van de lens van haar camera. Er was geen dorpje in de buurt, ze kwamen uit het niets en gingen

nergens heen, alsof er een reus mee had gespeeld en ze achteloos had laten liggen. Tussen de rails groeiden imposante beuken, en net zo plotseling hielden ze weer op. Milla knielde op de zachte bladeren en schoot een paar halfhartige plaatjes. Dergelijke foto's had ze al eerder gezien in haar groepje. Ze leek op het juiste spoor te zijn, maar het was niet helemaal wat ze zocht. Ze liep verder en hoopte op meer. De voormalige grens tussen beide Duitslanden was bezaaid met militaire oefenterreinen, verlaten kazernes, bunkers en vervallen wachttorens.

Milla's schoenen zonken weg in de meegeevende rottende bladeren. Ze was een tijdje bergafwaarts gelopen, nu liep ze weer omhoog, een heuvel op. Bij haar volgende stappen merkte ze dat er iets niet klopte aan de grond onder haar voeten. Een halve meter verder naar links en ze zou het niet opgemerkt hebben. Maar deze stap voelde minder zacht aan dan de vorige. Ze bleef doodstil staan in een poging zich te oriënteren. Ze wist niet zeker of ze al in het oude grensgebied was. In de levensgevaarlijke strook langs het IJzeren Gordijn lagen nog altijd meer dan dertigduizend landmijnen op de loer onder de grond. Het was ondoenlijk geweest om ze allemaal op te sporen. Daarom moest je in dit gebied nooit het pad verlaten. Milla kwam tot de conclusie dat een val allang dichtgeklapt zou zijn en liep behoedzaam verder. Vermoedelijk was het gewoon een stuk leisteen, waar er hier veel van was. Ze keek om zich heen en zag een merkwaardig heuveltje. Met haar statief porde ze in het kreupelhout, en ze voelde dat de ijzeren poot op iets hards stootte. Met de nijptang trok ze de wirwar van bramentakken weg, en ze veegde de bladeren en losse aarde opzij. Eronder trof ze dakleien, vermolmd hout en een paar bakstenen aan. Vermoedelijk had iemand hier puin gestort. Buitengewoon veel puin. De puinhoop strekte zich uit over de hele heuvel. Milla stuitte op een stukje muur dat met

behang bij elkaar gehouden werd, op kalk en afgebrokkelde sier-elementen van een gevel. Het was geen dikke laag, alsof iemand had getracht het puin over een groot terrein zo onopvallend mogelijk te verspreiden. Ze porde verder met het statief. Plotse-ling veranderde het geluid. Milla's ademhaling versnelde. Ze wist niet precies wat het betekende, maar ze kon wel bepalen waar het begon en waar het eindigde. Het was een groot stuk, waarvan ze de hoeken afzette met sparappels. Ze deed een stap achteruit en zag een vierkant dat op een fundament leek. Het puin was hier niet gelost. Het gebouw had hier gestaan, en het leek erop dat de kelder zich onder haar bevond.

Milla vond de manier waarop het was afgebroken merkwaar-dig. Ze had al veel bouwvallen gezien. Allereerst ging het dak ka-pot. Zodra de wind de eerste dakpannen had weggeblazen, drong er water naar binnen, dat de balken vermolmde. De muren hiel-den veel langer stand. Ze bezichtigde al eeuwen verlaten huizen die nog intacte fundamenteen hadden. Een huis stort niet zomaar in elkaar. Het leek bijna of hier een bom op gevallen was, die het met de grond gelijkemaakt had.

Milla vond het vreemd dat er van een oorlog die zeventig jaar geleden geëindigd was, nog altijd sporen te vinden waren. Bij elke afgraving in Neurenberg of Erfurt werd rekening gehouden met blindgangers. Maar hier was geen grote stad in de buurt. Waarom zouden de geallieerden in dit afgelegen gebied bommen gegooid hebben?

Plotseling herinnerde ze zich een discussie van haar internet-groepje. Een halfjaar vóór Hiroshima zouden er boven het Thüringer Woud twee kleine nucleaire explosieve ladingen tot ontploffing zijn gebracht. Milla zette in gedachten een geigerteller op het lijstje van aan te schaffen dingen voor haar uitrusting. Kon ze niet beter maken dat ze hier wegkwam?

Ze was besluiteloos. Als Neo erbij was geweest, zou ze al omgedraaid zijn. Maar nu had ze geen verantwoordelijkheid, en de drang om uit te zoeken wat er zich in de holle ruimte onder haar bevond, was sterker dan haar voorzichtigheid. Ze moest de ingang zien te vinden. Prikkend werkte ze het begrensde gebied af. En toen hoorde ze op een bepaalde plek dat de nagalm veel sterker was. Ze haalde de takken, de bladeren en het puin weg, en stuitte op een grote houten klep. Ze legde haar handen erop en tastte het hout af. Het leek wel of ze iets levends voelde, maar het was gewoon haar eigen, nerveuze hartslag die ze in haar hand voelde kloppen.

Er zat een ijzeren ring aan het valluik, die een beetje verroest was, maar desondanks toch in beweging kwam. Ze veegde puin en stenen van de randen en ontdekte daarbij een grendel. Er hing slechts een klein hangslot aan, dat ze met de nijptang openmaakte. Daarna kon ze het luik opentrekken en aan de kant tillen.

Er liep een stenen trap omlaag, waarvan alleen de bovenste treden te zien waren. Ze verdwenen in een diep, donker gat. Er steeg een geur van verrotting en schimmel op die haar de adem benam.

Milla ging er een stukje vandaan op de bosgrond zitten. Door de boomstammen heen kon ze naar de andere kant van het dal kijken. Het dal was zo diep dat ze de bodem niet kon zien. Het Thüringer Woud leek oneindig, waar ze ook keek, overal zag ze lichtglooiende bergen. Het voelde goed om hier te zitten. Ze schoof haar voeten onder het gebladerte alsof het wortels waren en bleef enige tijd bewegingloos zitten, als een boom.

Het was allemaal begonnen bij Chateau Verdure. Milla had het op een plaatje gezien toen Neo nog klein was. Ze ontdekte het de ochtend waarop Neo's vader aankondigde dat hij echt eens aan

zichzelf moest gaan denken voor hij te oud was. Milla kende het gevoel. Haar ouders hadden begin 1990, kort na het opengaan van de grenzen, besloten om weg te gaan uit Erfurt en te gaan genieten van hun herwonnen vrijheid. Ze waren liftend op een bijna twee jaar durende wereldreis gegaan. Milla, die destijds pas zeven was en net naar school ging, bleef bij haar opa en oma, die haar verwenden met onwankelbare liefde.

Terwijl Neo's vader zijn spullen pakte bleef Milla aan de eettafel zitten, die van het ene op het andere moment veel te groot geworden was. Ze beet in haar boterham met marmelade en ging zitten surfen, in een poging zo onbewogen en onverschillig mogelijk over te komen. Ze typte het woord 'verloren' in, omdat ze zich zo voelde. En zo kwam ze uit bij plaatjes van Chateau Verdure, een herenhuis zonder heer des huizes, in een park dat geen park meer was. Bij het bekijken ervan overviel haar opeens het gevoel dat dit huis net zo eenzaam en aan zijn lot overgelaten was als zij.

Sinds Milla Chateau Verdure gezien had, voelde ze een merkwaardig verlangen. Het was alsof ze zich op de verkeerde plek bevond. Alleen waren er voor Neo geen opa en oma die bereid waren zich op te offeren zodat Milla eropuit kon gaan. Ze had haar kind sowieso niet afgestaan. Bij Neo kon ze haar diepste roerselen kwijt zonder dat hij er iets van begreep of commentaar leverde.

Milla besloot om alles samen met Neo te doen. Ze zette de toen tweejarige in haar gammele, oude Skoda, en samen tuften ze, onderbroken door plaspauzes, naar de omgeving van Parijs.

Het bezoek was enigszins teleurstellend, want ze bleek niet de enige te zijn met een hang naar het morbide. Er stampte een hele horde fotograferende toeristen door het kasteeltje. Ze maakten foto's voor diverse internetfora, die allemaal hetzelfde

thema hadden: Lost Places – verloren geraakte plekken. Pas toen de meute weg was en Milla met Neo op haar arm tastend op een trap vol gaten naar boven liep, kwam een bijzonder troostend gevoel over haar. Op de bovenverdieping was een kamer zonder vloer. Ze keek omlaag, de diepte in, en toen viel opeens alles op zijn plaats. Ze was niet alleen. Er was nog veel meer op deze wereld dat ooit belangrijk was maar toch in vergeetelheid raakte, zoveel dingen die voor de eeuwigheid gemaakt leken te zijn maar toch instortten.

Sinds die tijd zocht Milla naar zulke plaatsen. Eerst op internetfora over verloren geraakte plekken, daarna ging ze er zelf op uit. Ze was in verlaten burchten en stilgelegde mijnen geweest, en had vervallen huizen, leegstaande kazernes, bunkers en militaire oefenterreinen bezocht, steeds in de hoop een plek te vinden die op haar wachtte, waar ze als eerste naar binnen mocht om hem uit zijn Doornroosjesslaap te halen. Misschien zat er zelfs wel een plek bij waar ze voor altijd kon blijven. Ze werd lid van Lost Places en begon zelf ook foto's en berichten te plaatsen.

Overal waar Milla naartoe ging, sleepte ze Neo mee. Op een gegeven moment, jaren geleden, was ze ermee gestopt om alles met Neo te delen.

Milla stond met een ruk op en liep terug naar het valluik. Ze ging ervan uit dat er intussen voldoende frisse lucht was binnengedrongen.

Ze sloeg hard met een stok tegen de opening en luisterde aandachtig of er beneden iets bewoog. Het bleef stil.

Het licht van de zaklamp haalde dansende stofdeeltjes uit het donker tevoorschijn. Haar voet bleef even in de lucht hangen, en vervolgens zette ze hem stevig op de eerste trede omlaag.

Overal zat schimmel; het benam haar de adem. Milla hoestte en zette in gedachten een mondkapje op de lijst.

De lichtstraal gleeed over de muren van de kelder. Toen Milla in de gaten had waar ze zich bevond, gingen de blonde haartjes op haar armen overeind staan. In haar fantasie wist ze precies hoe de verloren geraakte plek die zij als eerste ontdekte, eruitzag. Ze had zich iets romantisch voorgesteld, net zoals het Franse chateau, met door motten aangevreten gordijnen en een pop, op een vleugel met ontbrekende toetsen. Desnoods zoals de ingestorte vakantiewoningen in de Harz, met oude bedden met spiraalbodems en lege kasten. Al deze plekken waren ontruimd, en wat was blijven staan, had het effect van goedgekozen rekwisieten. Maar deze plek was geen decor. Het was een goed uitgeruste voorraadkamer, die niet eens overdreven stoffig was. Milla had het gevoel dat als ze de trap weer op liep, ze in een gezellige keuken kwam, waar een pan soep op het vuur stond. Hoewel het huis boven de grond geamputeerd was, leefde de kelder nog. In gesloten vitrines stonden serviezen. Ze maakte een van de glazen deuren open. Het porselein voelde koud aan. Het was robuust servies, niet te fijn, niet te grof, met een wijnrode en gouden rand. Ze zag eetborden, koffiekopjes, schalen, kannen en karaffen, niets wat er niet bij hoorde, alles van hetzelfde merk, Thomas Bavaria. Wie had zoveel servies nodig? Milla trok de laden onder de vitrine open. Ze trof enorme hoeveelheden verkleurd zilveren bestek aan, door vocht aangestaste servetten en zilveren servetringen. Aan de andere kant stonden stellingkasten met daarin een heel leger aan fruitconserven, rijen dik, allemaal keurig beplakt met etiketjes, met opschriften als FRAMBOZEN 1976, ZWARTEBESSENJAM 1977, ROZENBOTTELS 1975, BRAMENJAM 1976. Er stond slechts één ding in deze stelling dat uit de toon viel en schuin op zijn kant lag: een doosje rattengif.

Toen zag Milla een kistje waarin HOTEL WALDESHÖH gebrand was. Dat verklaarde de grote hoeveelheid servies.

Naast het tot het plafond opgestapelde hout lag een keurige stapel kranten en tijdschriften. Waaronder de *FF dabei*, en een exemplaar van het *Freies Wort*. De bovenste met datum 23 juni 1977. Milla glimlachte. Dus geen atoomaanval. Eronder bundels bleekgroene schoolschriftjes. Milla sneed de wikkel open en keek wat voor schriften het waren. Ze behoorden toe aan Andreas Dressel, klas 6a, en Christine Dressel, klas 8b.

Milla voelde zich opeens een indringer. Het was niet de eerste keer dat ze sporen van mensen aantrof op een verloren geraakte plek. Meestal waren het door andere speurders achtergelaten spullen, lege blikjes of papieren zakdoekjes. Zoals het afval van bioscoopbezoekers dat achterblijft als de voorstelling afgelopen is. Maar de sporen hier verbonden de dode plek met een leven dat zich ook echt hier had afgespeeld.

Milla trok een schoolschrift uit de stapel en bladerde het door. Christine Dressel had een keurig handschrift. Milla vergeleek het onwillekeurig met de onleesbare hanenpoten van Neo, die hem steevast puntenaftrek opleverden. Christine Dressel daarentegen deed er wél haar best op.

Mijn favoriete vakantiemoment, las Milla. Christine beschreef hoe ze tijdens een boswandeling een berenkuil ontdekt hadden. Gevolgd door Een dagje bij de arbeidersvereniging en Wij vieren 1 mei. En ten slotte een opstel met de titel 'Zo stel ik me het jaar 2000 voor'. Milla sloeg de vaderlandslievende delen over, die vooral gingen over het leven tijdens het girale communisme, en het dwepen met tractors, en bleef hangen bij de laatste zin. Mijn liefste wens voor het jaar 2000 is dat we hier nog wonen en niet weg hoefden van de Rennsteig. Dan is Hotel Waldeshöh een fraai vakantieoord van de FDGB en is alles weer goed.

Milla ging op de onderste trede zitten en sloeg het schrift dicht.

De wens van de kleine Christine was niet in vervulling gegaan. Ze dacht aan de wens van Neo. Hij wilde een tv in zijn kamer en kamperen met zijn vader. Ook zijn wensen zouden niet allemaal vervuld worden. Voor de tv was ze al maanden aan het sparen. Ze vroeg zich af wat er met Christine Dressel gebeurd was. Waar zou het gezin in het jaar 2000 gewoond hebben? Zouden ze überhaupt nog leven?

In de bedompte kelder leek de tijd dik als siroop te zijn. Milla merkte dat ze moe begon te worden en dat haar ogen bijna dichtvielen. Ze maakte hieruit op dat de zuurstof begon op te raken en ging naar boven om beter te kunnen ademen. Toen pas viel haar op hoe laat het inmiddels was. De schemering trad in het bos eerder in dan in het open veld. Ze moest dringend terug. Ze liep nog een keer naar beneden, fotografeerde de muren en noteerde een paar bijzonderheden. In het flitslicht ontdekte ze een elektriciteitskabel en aan het plafond hangende gedroogde schimmels. Ze stopte het schrift van Christine in haar rugzak en pakte nog snel een pot bramenjam. Daarna verliet ze de kelder.

Het luik viel met een doffe klap dicht. Milla haalde een hangslot uit haar rugzak en sloot het daarmee af. Toen ze de sleutel erin stak, voelde het alsof deze plek haar bezit geworden was. Ze bedekte de plek weer met puin en takken. In een boom kerfde ze een onopvallende markering, waarna ze de heuvel op liep, op zoek naar oriëntatiepunten. Ze zag in de verte een zendmast, bespeurde aan de andere kant een groot bedrijventerrein, en peilde beide plekken met haar kompas. Omdat ze geen idee had hoe het plaatsje in het dal heette, noteerde ze slechts de coördinaten om later de plek te trianguleren. Omdat ze nog steeds zo vreemd moe en uitgeput was, dronk ze een beetje water en at ze een energie-reep.

Plotseling hoorde ze een hees gehijg achter zich. Tegen haar instinct in, dat haar zei dat ze ervandoor moest gaan, draaide ze zich langzaam om. Voor haar stond een grote herdershond naar haar te grommen. Ze dwong zichzelf het dier niet in de ogen te kijken maar langs hem heen. Vanuit haar ooghoek zag ze zijn opgetrokken lippen en grote tanden. Nauwelijks merkbaar bewoog ze haar hand, op zoek naar de alarmtoeter.

Toen werd er gefloten en geroepen: 'Lux! Af!'

De hond wendde zich van Milla af. Nu zag ze ook het baasje. Een omvangrijke man in groene werkkleding en een windjack, die een grote zwarte vuilniszak achter zich aan sleepte. Milla hoopte dat hij hier werkte en dat er alleen afval in de zak zat.

'Niet op de grond gooien!' dreigde de man, en hij wees naar het bonte papiertje in haar hand.

'Was ik niet van plan,' antwoordde Milla. Ze stak het laatste stukje van de reep in haar mond en stopte de wikkel in haar rugzak. 'Wilt u ook een stukje?' bood ze aan.

De man schudde zijn hoofd.

'Mooie omgeving,' probeerde Milla een gesprekje aan te knopen. 'Prachtig uitzicht, ook.'

De man ontspande. Hij bromde iets onverstaanbaars.

'Wat was dit vroeger?' ging Milla op achteloze toon verder. 'Daarginds ligt bouwafval.'

'Ja,' zei de man. Kennelijk iemand van weinig woorden.

Milla wilde natuurlijk niet toegeven dat ze zich op privéterrein had begeven. Er was op deze wereld niets wat van niemand was. Als je inbrak in een verlaten huis kon je maar beter niet gesnapt worden.

De man viste een oud zakhorloge uit zijn broekzak en keek demonstratief hoe laat het was, alsof hij wilde zeggen dat hij geen tijd had voor gezwets.

‘Hoe heet het hier?’ ging Milla desondanks verder.

‘Het heette vroeger het Dresselbos,’ antwoordde de arbeider, en hij gebaarde vaag naar het halve bos. ‘Zo heet het nog steeds. Is naderhand niet van naam veranderd.’

‘Naderhand?’ zei Milla hem na.

Geen antwoord. Milla wilde heel graag naar Christine informeren, maar hoe moest ze uitleggen dat ze die naam kende? Misschien deed die man wel aangifte tegen haar. In het advocatenkantoor waar ze werkte, had ze altijd met mensen te maken tegen wie aangifte was gedaan. Omdat ze een tak uit een boom in de tuin van de burens gezaagd hadden, omdat ze gemaaid gras in een afgelegen veld hadden gestort, omdat ze een trampoline in de tuin hadden geplaatst. Er waren miljoenen redenen om aangifte te doen en een boete opgelegd te krijgen.

‘Waar komt die naam vandaan?’ vroeg ze onschuldig glimlachend, hopend op deze manier meer te weten te komen.

‘Marie Dressel. Johanna en Arno Dressel. De hele familie Dressel, eigenlijk. Dit bos was vroeger van hen, net als de rest,’ bromde de man met zijn tanden op elkaar.

De hond leek op te merken dat er spanning in de lucht hing en begon weer te grommen naar Milla.

Ze besloot de man niet langer lastig te vallen.

‘Welke kant op naar de Rennsteig?’ vroeg ze nog wel, waarna ze hem vriendelijk bedankte en op weg ging in de woordloos aangewezen richting.

Ze voelde zich bekeken tot ze bij een bospaadje kwam en een verweerde wegwijzer ontdekte. Die volgde ze, en opeens ving haar telefoon een signaal op en kwam het ene na het andere bericht binnen.

Op haar voicemail stonden vijf hees klinkende berichten. Milla kon er maar niet aan wennen dat Neo de baard in de keel

had. Hij moest zijn verhaal kwijt over zijn afspraakje met Caro, die alles had gedaan wat hij wilde. En ook wat zij wilde. Soms vertelde hij Milla meer dan ze wilde weten.

Een ideale plaats

10 april 1945

Johanna Dressel sloeg het sprookjesboek open en begon met zware, ernstige stem voor te lezen: ‘Het was midden in de winter, en de sneeuwvlokken vielen als veertjes uit de hemel omlaag.’

Onwillekeurig keken de kinderen naar het raam. Maar dat was verduisterd. Ze renden erheen en keken voorzichtig achter de verduistering om te controleren of het misschien nog een keer sneeuwde. Buiten was het pikkedonker, je zag echt helemaal niets. Het leek wel of de wereld verdwenen was.

De kinderen gingen vlug terug naar de veilige omgeving van de stoel. Ze hoopten dat het donker niet door de schoorsteen naar binnen kwam om hen ook zwart te kleuren. In Frankfurt am Main hadden de brutaalste jongens nog gelachen als iemand kwam aanzetten met Sneeuwwitje of Roodkapje. Maar hier, midden in het Thüringer Woud, leken de sprookjes heel erg echt. Niet alleen bij de kinderen liepen de rillingen over de rug als Johanna voorlas over dwergen, heksen en boze stiefmoeders die in dit ondoordringbare bos woonden, aan de andere kant van de muur. Je kon je ontzettend verkijken op hoe groot het was. Toen de hond beneden in de hut zat te huilen, wisten ze niet zeker of het niet misschien toch een wolf of een beer was.

Johanna sloeg het boek dicht, en de kaars op tafel flakkerde. De kinderen haalden opgelucht adem. Ofschoon ze dit sprookje al minstens tien keer had voorgelezen, leken ze opgelucht te zijn dat

het ook deze keer weer goed afliep. Johanna controleerde nog eenmaal de verduistering en deed toen pas het licht aan. Op het dressoir voor de grote spiegel lagen demonstratief de propagandistische jeugdboeken van uitgeverij Stürmer uitgestald. Je wist tenslotte maar nooit wie er langskwam. Toch werden 's avonds alleen de sprookjes van Bechstein en Grimm voorgelezen.

De volgende ochtend gingen ze zoals altijd vroeg het bos in. Overdag was het niet zo bedreigend, en de kinderen renden vooruit om sparappels te rapen. Johanna moest voortdurend oppassen dat niemand zoekraakte in het kreupelhout, in een klem kwam te zitten of in de groeve viel. Johanna mocht veel van de kinderen graag, maar sommigen kon ze niet uitstaan.

Er woonde sinds zeventien maanden een hele klas met hun jonge lerares, juffrouw Aschenbach, uit Frankfurt am Main in het gerenommeerde Hotel Waldeshöh. Niet veel later had Johanna ook de beide zoons van haar broer uit Dresden in huis genomen.

Ze hadden een lange, koude winter gehad, en de washandjes vrozen nog elke nacht vast aan de wastafels. Maar de kinderen wasten zich sowieso niet graag 's ochtends, omdat het water uit de bron dan ijskoud was. Er was pas warm water als het fornuis in de keuken aangestoken was. De lente begon laat en aarzelend, en in het bos was niets bruikbaar te vinden behalve brandhout. In grote hoeveelheden, dat wel.

Johanna probeerde de kinderen bij elkaar te houden. Daarnaast trok ze ook de bolderkar over het moeilijk begaanbare terrein. Ze had niet veel aan mejuffrouw Aschenbach, die kwam uit de stad. Op Werner hoefde ze tenminste niet te letten. Terwijl ze dat nou juist graag wél zou doen, want hij was haar eigen zoon.

Er vlogen al de hele tijd jachtbommenwerpers over. De jongens probeerden met gespreide armen dezelfde toonhoogte te

pakken en zigzagden tussen de bomen door. De meisjes keken helemaal niet meer omhoog. Ze speelden met de foxterriër.

‘Asta! Pak de stok!’

’s Nachts hoorden ze soms zware ontploffingen, maar overdag werden de inslagen gedempt door het rustgevende geruis van het bos. Hier voelden ze zich veilig en geborgen.

Ze gingen tot aan de Schneise. Daar haalde Johanna al de hele winter brandhout. Op bevel van de minister was hier een grote hoeveelheid hout opgeslagen. Het deed Johanna pijn dat de imposante sparren voor niks dood waren gegaan, want niemand haalde hier nog hout. Er waren geen vrachtwagens of arbeiders meer. Die waren naar de tandwielfabriek in Sonneberg gestuurd om kettingwielen te maken voor tanks, of ze maakten in Coburg onderdelen voor pantservoertuigen. Overal in het bos lagen zinloos gekapte stammen.

Johanna legde een hand op een van de stammen. Het was niet juist dat ze hier al zo lang lagen en sinds de nieuwe verordening niet ontschorst mochten worden. Ze trok een stukje schors los en ontdekte dat er kleine ruimtes en gangetjes in de bast zaten. Ze moesten zo veel mogelijk mee zien te nemen.

Ze hadden een zaag bij zich, waarmee ze de lange stam in stukken verdeelden om hem te kunnen vervoeren. Werner wisselde juffrouw Aschenbach steeds af, Johanna zaagde onafgebroken. De meisjes verzamelden ondertussen platen leisteen uit de steengroeve en tekenden erop. De jongens duelleerden met hertengeveien die ze onderweg gevonden hadden. Het duurde uren voor ze vier handzame stukken hadden afgezaagd.

De bolderkar was door de lading zo zwaar geworden dat hij niet in beweging kwam. Johanna rukte aan de dissel, juffrouw Aschenbach duwde, en samen trokken de beide vrouwen de wagen met hout vlot. Op de terugweg zwermden de kinderen luid-

ruchtig voor de kar uit. Johanna keek hen na en hoopte op het beste. Gelukkig waren er in dit jaargetijde nog geen kleine bel-ladonna's en paddenstoelen, waarmee ze zichzelf konden vergifti-gen. Stadskinderen staken alles in hun mond wat er ook maar een beetje eetbaar uitzag.

‘Eentje minder maakt toch niks uit?’ schamperde Johanna's schoonmoeder, de oude Marie Dressel. ‘Scheelt weer een mond.’

De kinderen aten hen inderdaad arm, terwijl de rantsoenen kleiner werden. De oude mevrouw Dressel maakte zich zorgen dat een van de kinderen haar mooie spullen kapot zou maken. Johanna zelf vond dat ze het slechter hadden kunnen treffen. Zo was het bijvoorbeeld beter om een kinderopvanghuis te zijn dan een militair hospitaal. Ze hadden hier ook een officiersbasis van kunnen maken. En hoe zij zich gedroegen, wist iedereen. Bovendien was Johanna's zoon Werner helemaal weg van al die kinde-ren. Zonder zijn zussen en vader zou hij het ontzettend saai gevonden hebben. Hij had nu altijd speelkameraadjes met wie hij door het bos kon struinen en kattenkwaad kon uithalen.

Ze hadden ook geboft met juffrouw Aschenbach. Ze woonde in de kamer van de dienstbode en had de leiding over het kamp. Ze deed niet aan een ochtendappel, en ze zong volksliederen met de kinderen. Afgezien van heimwee en honger hadden de kinde-ren het heel goed in het bos.

De zware kar zonk steeds in de zachte grond en bleef dan ste-ken. De beide vrouwen trokken inmiddels samen. Werner kwam aanrennen en begon te duwen. Hij was tenslotte al tien en de man des huizes. Zijn vader was meteen aan het begin van de oorlog opgeroepen.

Werner kende elke boom, elke steen. Bovendien veranderde het bos voortdurend. De loten uit het voorjaar groeiden, werden dikker en veranderden de paden. Maar overal stonden die grote

reuzen, onverstoort en betrouwbaar, waarop je je kon oriënteren. Werner liep door dit groen-bruine labyrint alsof het gewone wegen waren, met straatnamen en wegwijzers.

Klaverzuring lag als een tapijt op de bosgrond en groeide uit het loof omhoog. Werner raapte een paar gerimpelde bladeren op en kauwde er met smaak op. Hij wist precies welke planten je kon eten en welke je niet eens moest aanraken. Hij wist welke sporen het wild maakte, wat hun uitwerpselen waren, waar de everzwijnen hun modderpoelen hadden en waar de stropers zich schuilhielden. Werner wilde, net als zijn vader en zijn opa, boswachter worden. Hij zou het bos beschermen en omgekeerd het bos hem.

Het Dresselbos was al generaties in het bezit van de familie. Ze velden bomen, verkochten het hout en exploiteerden het bos. Ze hielden de wegen schoon als het had gesneeuwd of gestormd, voerden de reeën die 's winters naar hun huis kwamen en haalden bouw materiaal uit de kleine leisteengroeve.

Eindelijk bereikten ze de hoofdweg, die ook door paardenkoetsen gebruikt werd en derhalve een goede ondergrond had. De meisjes renden vlug nog een keer de bosjes in, zodat ze thuis niet meer op de tonnetjesplee hoefden, die zo trok van onderen. De bomen openden zich. Johanna bleef even stilstaan om te genieten van de uitgestrektheid die er plotseling voor haar lag. Steeds als ze hier stond, vond ze dit de mooiste plek op aarde, met dat heerlijke uitzicht over het dal en het bos aan de andere kant ervan. En in dit sprookjesachtige panorama stond het huis.

Hotel Waldeshöh was niet zo stijlvol als Pension Schöllner in München, waar Johanna's schoonmoeder ooit had overnacht en waar ze nog steeds mee dweept. Maar het stak af tegen de eenvoudige hotelletjes en pensions in de omgeving. Het was ontworpen door een architect uit Sonneberg en hij moet geweten hebben

wat mondain was, want hij had ook gewerkt voor de jetset van München. Het hotel was in 1904 gebouwd, in late Jugendstil.

Het had een erker aan de voorzijde, die doorliep tot de torenkamer. Het vakwerk ging schuil onder pleisterwerk, en het dak was bedekt met traditionele Thüringer leisteen. De torenkap met het weerhaantje stak overal boven uit en was vanaf de bergtop te zien. Niemand stoorde zich aan de vlag met het hakenkruis die daar wapperde. Hij kon geen kwaad.

Het was een kuuroord voor de rijken. Chique, in bont gehulde heren en dames, die in hun Horch door het bos kwamen aanrijden of met de kar van het station in Ernstthal opgehaald moesten worden. Ze hadden behoefte aan frisse lucht, gezellige avonden doorbrengen en op de Rennsteig wandelen. Alleen 's winters werden de kamers niet gebruikt, omdat de kamers boven niet verwarmd waren en het hotel onbereikbaar was voor voertuigen als het sneeuwde.

De toeristen waren na de opening massaal naar het uitstekende hotel gekomen. De ligging was ideaal, in het hart van Duitsland, midden in het Thüringer Woud, vlak bij de Rennsteig. Het was zo geliefd dat er een mast geplaatst werd en de telegraafkabel een omweggetje maakte naar Hotel Waldeshöh.

Na het overlijden van de oude Dressel namen zijn zoon Arno en zijn schoondochter Johanna het hotel over. De oude mevrouw Dressel bleef zich nuttig maken in de keuken, maar ze was al een beetje in de war en liep eigenlijk alleen maar in de weg.

In het eerste jaar van de oorlog, toen haar man al in Polen zat, had Johanna geprobeerd het hotel in haar eentje te runnen. Er moest tenslotte brood op de plank komen. Maar al gauw bleven de gasten weg en moest Johanna haar beide dienstmeisjes ontslaan, en sindsdien maakte ze op zaterdag zelf de kamers schoon en bracht alles in gereedheid voor de gasten. Je wist maar nooit.

Slechts heel af en toe kwam haar man Arno op verlof naar huis. Hij was er niet bij toen zijn zoon Werner voor het eerst op ski's de heuvel af kwam, of in de dorpsvijver van Tettau leerde zwemmen, en ook bij zijn eerste dag op school was hij niet aanwezig. De weinige veldpost die het hotel bereikte, werd steevast afgesloten met de woorden hoe fijn het was dat zij in het bos woonden, ver weg van de wapen- en tandradfabrieken. Het hotel was ook nu dus ideaal gelegen. Niemand zou boven dit afgelegen gebied bommen afwerpen. Dat was precies de reden dat de kinderen hierheen gestuurd waren.

Ze bezetten de zes hotelkamers op de eerste verdieping. In elke kamer sliepen vijf of zes kinderen. Johanna was het overzicht allang kwijt, want er werd voortdurend van kamer gewisseld. Zelfs Werner, die eigenlijk bij haar in bed sliep, omdat zijn neefjes in dat van hem lagen, sloop 's nachts vaak van de bovenste verdieping naar de eerste etage om bij de anderen te gaan liggen.

De kinderen stormden naar binnen, gehaast gevolgd door juffrouw Aschenbach. Johanna liep naar de oude mevrouw Dressel in de keuken en trok het grote luik naar de voorraadkelder open. Het was daar beneden ijskoud, dus ze trok haar jas dicht om zich heen. De kelder was uit de rotsen gehakt. In de hoek achter de stapel kisten stond een pomp waarmee water uit een diepe bron omhoog werd gehaald. Ze moest altijd eerst een paar keer flink pompen voor het uit de buis klaterde. De schappen waren allang leeggehaald, er stond geen enkele pot ingemaakt fruit meer, terwijl de kinderen in de zomer manden vol bessen hadden geplukt, die ze gedurende enkele weken met haar schoonmoeder had ingemaakt.

Ze haalde de laatste aardappels uit de kist en telde ze. Het waren er nog genoeg. Iedereen zou er die middag een krijgen, haar schoonmoeder zelfs twee.

Johanna liep terug naar boven en schrobde de aardappels schoon met een harde borstel. De schil werd uiteraard ook opgegeten. Ze legde nog wat latjes in de oven. De ijzeren plaat erbovenop gloeide, en de vele pannen met water die op het fornuis stonden, begonnen te borrelen. Johanna vulde ze elke ochtend met bronwater, zodat de warmte niet verspild werd en er altijd warm water voorhanden was. Ze gooide de aardappels in een van de pannen.

‘Zulke mooie aardappelen,’ zei Johanna’s schoonmoeder treurig. ‘Als we gasten hadden, maakten we er heerlijke knoedels van.’

Johanna lachte. ‘We hebben toch gasten?’

‘Maar geen belangrijke,’ stelde haar schoonmoeder verontwaardigd vast.

Twintig minuten later zat iedereen in de eetkamer. Die was eenvoudiger ingericht dan de salon en de grote messing lamp die in het midden hing, domineerde nogal. Werner zei een gebed voor zijn vader en de vaders van de andere kinderen.

Ze hadden de tafels tegen elkaar geschoven, want ze hadden maar één gerookte haring, en die had Johanna aan de trekbeugel van de lamp gehangen. Iedereen mocht er met zijn aardappel tegenaan tikken, zodat het tenminste nog ergens naar smaakte.

Dat deden ze nu al drie dagen.

‘Die vis stinkt godsgruwelijk,’ vond de oude mevrouw Dressel, maar desondanks nam ze wel deel aan de ceremonie.

‘Morgen eten we hem op,’ beloofde Johanna.

‘Echt opeten?’ vroegen de kinderen verbaasd. Waarna ze wilden weten: ‘Krijgen we allemaal een stukje? Of alleen de oudsten?’

‘Natuurlijk krijgt iedereen wat,’ stelde Johanna hen gerust, en

ze begon snel te tellen. ‘We snijden hem in precies drieëndertig stukjes.’

Bij deze gedachte liep bij iedereen het water in de mond.

Later kwam de paardenkar uit Spechtsbrunn, die eens per week het levensmiddelenrantsoen voor het kinderkamp kwam brengen.

De koetsier had aan de Grote Oorlog een stijf been overgehouden en bracht altijd zijn kleinkind Siggi mee, die tegelijk met Werner naar de school in Spechtsbrunn was gegaan. De jongens laadden samen een zak aardappels en eieren uit.

De koetsier had ook nieuwtjes: ‘Ze zeggen dat de Amerikaanse tanks Coburg en Neustadt al bereikt hebben. Eisfeldt ook.’

‘Nou, dan zou het hele bos er inmiddels vol mee staan! Je weet onderhand niet meer wat je moet geloven,’ zei Johanna hoofdschuddend.

Werner vlijde zich tegen zijn moeder. ‘Wat wil dat zeggen?’ wilde hij weten. ‘Hebben we de oorlog verloren?’

‘Nee,’ sprak Johanna hem op besliste toon tegen. ‘Het betekent dat de oorlog voorbij is.’

‘Komt papa dan eindelijk weer naar huis?’

‘Ja,’ zei Johanna hoopvol. ‘Als de verhalen kloppen, tenminste. Ik merk er hier weinig van.’

‘Heb je ze niet gehoord, dan? De duikbommenwerpers die Neustadt gebombardeerd hebben?’ vroeg de koetsier.

Johanna knikte en trok Werner nog een beetje dichtert tegen zich aan.

‘De tanks komen eraan, geloof mij nou maar! Ze komen ook hierheen, wedden?’

Vreemd genoeg boezemde dit Johanna helemaal geen angst in. Het enige waar ze steeds aan dacht was: de oorlog is voorbij!

Ze wilde snel naar binnen om het de anderen te vertellen. De kinderen konden terug naar huis. En haar man zou eindelijk terugkomen. Als hij er weer was, zou hun leven verdergaan waar het meer dan zes jaar geleden stopte. Maar goed dat ze zo goed voor het hotel gezorgd had. Binnenkort zouden de eerste gasten weer op vakantie komen. Net als na de vorige oorlog.

De koetsier tilde zijn kleinzoon op de bok.

‘Ze hebben de gasfabriek en het seinhuisje in Sonneberg opgeblazen. En de brug bij Scherfenteich,’ zei hij, en hij klom achter Siggie aan. ‘Misschien komen de Amerikanen er helemaal niet doorheen.’

‘De mensen in Sonneberg kunnen zich maar beter overgeven,’ zei Johanna bezorgd. ‘Het is zinloos, straks is de stad één grote puinhoop.’

‘Jullie moeten de wegwijzer weghalen,’ raadde de koetsier haar aan. ‘Misschien vinden ze jullie dan niet.’

‘Zo erg zal het heus niet worden,’ zei Johanna op besliste toon. ‘Fijn dat het de Amerikanen zijn. Je moet er toch niet aan denken dat de Russen het hier zouden innemen?’ Over de Russen deden verhalen de ronde waarbij vergeleken heksen en boze stiefmoeders onschuldige types waren. ‘Echt, hoor,’ herhaalde Johanna, ‘we boffen dat het de Amerikanen zijn. Alles komt goed.’